

TANZANYA OMBUDSMANI: YAPISAL-KURUMSAL VE İŞLEVSEL YÖNLERİ

TANZANIA OMBUDSMAN: ASPECTS OF STRUCTURAL-INSTITUTIONAL AND FUNCTIONAL

Yrd. Doç. Dr. Kadir Caner DOĞAN¹

ÖZET

Ombudsman, genel anlamıyla kamu yönetimine ait bir kavramdır ve hak ve yetki ihlaline uğrayan vatandaşların devlet kurumları karşısında savunuculuğunu ve koruyuculuğunu yapmaktadır. Dünyanın tüm kıtalarında farklı devlet düzeylerinde uygulama alanı bulan ombudsman, Afrika'da da uygulanmaktadır. Bu makalenin amacı da Afrika'yı örneklemesi amacıyla Tanzania Ombudsmanı'nın yapısal-kurumsal ve işlevsel yönlerine bağlı olarak bilgi verilmesidir. Bu sayede de Tanzania Birleşik Cumhuriyeti için ombudsmanlık kurumunun yararları ve önemi üzerinde durulmak istenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Afrika, Ombudsman, Denetim, Tanzania.

Jel Kodları: D-73, H-83.

ABSTRACT

The Ombudsman is a concept belonging to the public administration and it advocates and have a guardianship for citizens who suffered a violation of their right and competence from state institutions. In all continents of the world finding application in various state-level, ombudsman is also implemented in Africa. In this study, the aim is given information about Tanzania Ombudsman's structural-institutional and functional aspects which may help to understand other ombudsman's structure in Africa. In this context, this study will focus upon the ombudsman of United Republic of Tanzania in order to get benefits and significance of it.

Key Words: Africa, Ombudsman, Auditing, Tanzania.

Jel Codes: D-73, H-83.

1. GİRİŞ

Ombudsman, çok kısa ve en genel anlamıyla kamu yönetimleri karşısında hak ve yetki gaspına uğrayan vatandaşların şikâyetleri ve sorunları ile ilgilenen bir kurumdur. Ombudsman, esas olarak kamu yönetimine ilişkin bir olgudur ve ombudsman-kamu yönetimi arasındaki ilişki bir ülkede devlet ve vatandaş düzeyinde bir takım olumlu ve olumsuz izlenimler oluşturulmasına katkı sağlayabilmektedir.

Günümüzde ombudsman veya ombudsmanlık kurumu, dünyanın tüm kıtalarına yayılım göstermiş ve yaygınlık kazanmıştır. Nitekim bu kıtalardan biri olan Afrika'da da ombudsmanlık kurumu farklı devlet düzeylerinde uygulanmaktadır (Brynard, 2000: 299; Hatchard, 1991: 937). Diğer yandan Afrika'da hukuk dışılık ve az gelişmişlik son derece önemli bir problemidir. Bu bağlamda Afrika'da farklı devlet düzeylerinde kurulan

¹ Gümüşhane Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, kadircanerdogan@gumushane.edu.tr.

ombudsmanlık kurumları, sözü edilen konularda önemli görevler üstlenmektedirler (Erhürman, 1995: 85).

Bu makalede Afrika ülkeleri içerisinde Tanzania'nın seçilmesi, kıta içerisinde ilk defa bu devlette bir ombudsmanlık kurumunun kurulması ve bu sayede de kıta içerisindeki diğer devletlere olan ombudsman yayılımında bir örnek model teşkil edebilme potansiyeli taşıdığıdır. Ayrıca Tanzania'da ombudsman, ulusal düzeyde klasik bir ombudsmanın özellik ve niteliklerine bağlı olarak kurulmuştur ve bu nedenle de ombudsmanın temel yönlerinin Afrika'da yayılmasında ve uygulanmasında bir model sunmaktadır.

Bu makalede sözü edilen dünya çapındaki ombudsman yayılımına ve gelişimine Afrika'dan bir örnek verilmesi adına Tanzania Ombudsmanı, yapısal-kurumsal ve işlevsel yönlerine bağlı olarak incelenmektedir. Bu şekilde de elde edilen bilgiler sonrasında resmi adı Tanzania Birleşik Cumhuriyeti olan bu ülkeye ombudsmanın yararları ve önemi açısından bir değerlendirme yapılmak istenmektedir. Çalışmada; İngilizce ve Türkçe kaynaklardan yararlanılarak Tanzania Birleşik Cumhuriyeti'nde ombudsmanlık incelemesi yapılması, bir Afrika ülkesinde ombudsmanlığın hangi kural, kaide ve süreçler çerçevesinde uygulandığının belirlenmesi, ombudsmanın bir Afrika ülkesi için öneminin ortaya konması ve bu çerçevede ombudsmanlığın dünya boyunca yayılımına ilişkin örnek verilmesi yöntemi tercih edilmiştir.

2. GENEL OLARAK OMBUDSMAN²

Ombudsman, İsveççe bir kelimedir ve İsveç dilinde Kral ile halk arasında meydana gelen ilişkilerde elçi, avukat, vekil, bir kişinin yerine onun yerine hareket etmeye yetkili kişi manasına gelmektedir (Fendoğlu, 2011: 26). Bu bağlamda ombudsman, İsveç dilinde "*halkın koruyucusu ve çıkarların savunucusu*" olarak ifade edilebilmektedir. Kelime kökenine bakıldığında ombudsman kelimesi, "*ombuds*" ve "*man*" kelimelerinin birleşmesinden meydana gelen bir birleşik kelimedir (Büyükcavcı, 2008: 10). Bu birleşik kelime ombuds, sözcü, temsilci, delege anlamı taşımakta (Eren, 2000: 81); man ise bunun bir kişi olduğunu ifade etmektedir (Tayşi, 1997: 106). Bu doğrultuda ombudsman kelimesinin kısa bir biçimde, "*halkın temsilcisi olan kişi*" anlamına geldiği söylenebilmektedir (Özden, 2010: 24).

Ombudsman, etkili bir kamu yönetimi denetim kurumudur. İsveççe olan ombudsman kavramı, kelime kökeni itibarıyla "*halkı koruyan kurum*" olarak anlaşılmakta olup, bugün birçok ülkede uygulanmakta olan çağdaş bir denetim aracıdır. Ülkelerin farklı siyasal, sosyal ve kültürel özelliklerine göre farklı biçimlerde uygulanmakta olan ombudsman, ombudsmanlık veya ombudsmanlık kurumu, İngiltere'de "*Parlamento Komiseri (Parliamentary Commissioner)*", Fransa'da "*Arabulucu (Médiateur)*", KKTC'de "*Yüksek Kamu Denetçisi*", Türkiye'de de "*Kamu Denetçisi*" gibi adlar almıştır. Yargısal denetimin çok fazla etkin işleyememesi, sınırlı bir biçimde hareket etmesi, çağdaş yönetim ve yargı anlayışına cevap verememesi üzerine (Avşar, 2007: 27) ve idarelerin kendi kendilerine yerine getirmiş oldukları yönetsel denetim yöntemlerinin tek yönlü ve objektif bir biçimde işleyememesi gibi gerekçelerle İsveç'te doğup gelişen ombudsman denetimi giderek önemini artırmıştır (Eroğlu, 1978: 361). Buna bağlı olarak günümüzde 100'den fazla ülkede ve dünyanın tüm kıtalarında çeşitli tür ve şekilleriyle uygulanmakta olan ombudsman denetimi, her geçen gün başarılı ülke uygulamalarına dayalı olarak geniş

² Bu bölüm, 2014 yılında Uludağ Üniversitesi'nde Kamu Yönetimi Anabilim Dalı'nda bu çalışmanın yazarı tarafından sunulan ve kabul edilen "*Karşılaştırmalı Ülke İncelemeleri Bağlamında Türk Kamu Yönetiminde Ombudsmanın Uygulanabilirlik Analizi*" adlı doktora tezinden alınmıştır.

coğrafyalara yayılmaktadır ve demokrasinin hakim siyasi ve yönetsel örgütlenme ideolojisi olmasına binaen de demokratik hukuk devletinin temel mekanizmalarından biri olarak değerlendirilmektedir.

Ombudsman, bürokrasinin (kamu yönetimi) denetlenmesi ve vatandaşların idareye yönelik olarak uğramış olduğu zararlardan korunması için faaliyetler gerçekleştirmektedir (Yıldız, 1998: 32). Bu bağlamda ombudsman, idare karşısında vatandaşların şikayetlerini ve sorunlarını inceleyerek, vatandaş adına idareyi denetleyen bir kurum özelliği taşımaktadır (Eryılmaz ve Şen, 1994: 55) ve bir anlamda da vatandaşın idare karşısında avukatlığını yapmaktadır. Diğer yandan ombudsman, kamu yönetiminin hukuk kuralları çerçevesinde ve hakkaniyet ölçütleri içerisinde kalarak faaliyette bulunması amacıyla siyasi denetim ve kamuoyu denetimini de harekete geçirmektedir (Köse, 1999: 70). Genel olarak ombudsmanlık kurumu denetimi, yürütme amaçları bakımından düşünüldüğünde yasama organına bağlı olarak çalışmaktadır ve işlevlerini de yasama organından aldığı yetkiyle yerine getirmektedir. Ancak, yasama organından kesinlikle bağımsız faaliyet yürütmektedir (Oosting, 2001: 5). Nitekim ombudsman, çeşitli faaliyet ve işlemleri sonucunda ulaşılmış olduğu sonuçları içeren raporu, yasama organına sunmaktadır. Bu şekilde, yasama organının ve kamuoyunun ilgisini çekmektedir. Diğer yandan ombudsman, vatandaşların şikâyetleri üzerine ve kendisi faaliyete geçerek, kamu yönetiminin aksayan yönlerini tespit etmekte, kamu yönetimlerini bu aksayan yönleri konusunda da uyarmaktadır ve sorunların aşılması için çözüm önerileri getirmektedir.

Anlaşıldığı üzere ombudsman, ombudsmanlık veya ombudsmanlık kurumu, görevinde geniş oranda bağımsız olan, dolayısıyla görevini icra ederken herhangi bir devlet organından talimat ve emir almayan bir denetim kurumudur. Ombudsman, vatandaşların idare karşısındaki haklarını savunarak, idarenin aksayan yönlerini iyileştirmeyi kendisine görev edinmektedir. Ombudsmanın diğer önemli bir görevi de insan haklarını koruyucu bir sistem olarak işlev görmesidir. Ombudsman, yıl sonunda yasama organına sunmuş olduğu raporlarla dikkatleri, raporda beyan edilen düzenlemelere çekmektedir ve vatandaşların görüş, şikâyet ve yönlendirmeleriyle şekillenen çalışmaları ile kamu yönetimlerinin yasal mevzuat çerçevesinde hareket etmesini sağlamak ve bu olumsuzluklara dayalı insan hakları ihlallerini önlemektedir. Bu özellikleriyle ombudsman, vatandaşın eli, kulağı, sesi olmasıyla “*katılımcı demokrasi*” ilkesine göndermede bulunurken, kamu yönetiminin hukuk kuralları çerçevesinde kalmasını sağlayarak da “*hukuk devleti*” ilkesine bir gönderme yaptığı söylenebilmektedir.

3. TANZANYA’DA OMBUDSMAN

Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti’nde ombudsman veya ombudsmanlık kurumu, çalışmanın ilerleyen bölümünde yapısal-kurumsal ve işlevsel yönlerine bağlı olarak açıklanacaktır. Bu bağlamda çalışmada öncelikle ombudsmanlık kurumunun kuruluşu, görevleri, atanması ve statüsü gibi yönlerine bağlı olarak genel düzeyde bilgiler verilecektir. Daha sonrasında ise ombudsmanlık kurumunun şikâyet başvurularını kabul şekilleri, çalışma biçimleri, denetimlerinin sonuçlandırılması ve yapılan denetimlerin etkinliği ve verimliliğine bağlı olarak işlevsel yönleri hakkında bilgi verilecektir. Ancak Tanzanya Ombudsmanı ile ilgili sözü edilen açıklamalara geçmeden önce ombudsmanla ilgili olduğu düşünülerek genel hatlarıyla Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti’nin siyasi yapısı ve kamu yönetimi örgütlenmesine değinilecektir.

3.1. Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti’nin Siyasal Yapısı ve Kamu Yönetimi

Tanzanya’da bölgesel yönetimler içerisinde yer alan Tanganyika 9 Aralık 1961, Zanzibar ise 19 Aralık 1963’te bağımsızlığına kavuşmuş; Tanganyika ve Zanzibar 26 Nisan 1964’te

birleşerek Tanganyika ve Zanzibar Birleşik Cumhuriyeti'ni kurmuşlardır. Bundan sonra ülkenin ismi, 29 Ekim 1964'te Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti adını almıştır (T.C. Dış Ticaret Müsteşarlığı, 2005: 1). Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti'nde 26 bölge vardır ve bu bölgeler şunlardan meydana gelmektedir (Embassy of the United Republic of Tanzania, 2014): Arusha, Dar es Salaam, Dodoma, Iringa, Kagera, Kigoma, Kilimanjaro, Lindi, Manyara, Mara, Mbeya, Morogoro, Mtwara, Mwanza, Pemba North, Pemba South, Pwani, Rukwa, Ruvuma, Shinyanga, Singida, Tabora, Tanga, Zanzibar Central/South, Zanzibar North, Zanzibar Urban/West.

Günümüzde Tanzanya, cumhuriyete dayalı bir başkanlık sistemi ile yönetilmektedir (İTO, 2007: 3). Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti'nde yürütme organının başında bir Devlet Başkanı vardır ve bu ülkede yasama görevi ayrı bir yasama meclisine (the National Assembly) verilmiştir (Baylan, 1978: 103; United Republic of Tanzania, 2014). Birleşik Tanzanya Cumhuriyeti'nde siyasi hayatta muhalefet partilerinin varlığı ve gücü çok zayıf olduğu için tek parti ve buna dayalı rejim hâkimdir. Buna bağlı olarak devlet ve hükümet başkanı parti konferansından aday gösterilerek halk tarafından seçildikten sonra görevine başlamaktadır. Ayrıca bu makam için de tek bir aday gösterilmektedir. İki yardımcı başkan da bulunmaktadır. Zanzibar, iç işlerinde bağımsızlığa sahiptir ve kendine ait bir hükümet tarafından yönetilmektedir. İki yardımcı başkandan birincisi aynı zamanda Zanzibar'ın da başkanıdır. Kabine başkanları ise Millet Meclisi'nden seçilmektedir (KTO, 2008: 2). Diğer yandan Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti'nde yargı, Yüce Mahkeme, Bölge Mahkemeleri ve İlk Mahkemeler olmak üzere üç düzeyde örgütlenmiştir (Baylan, 1978: 105).

3.2. Tanzanya Ombudsmanı

3.2.1. Tanzanya Ombudsmanı'na İlişkin Genel Bilgiler: Yapısal-Kurumsal Yönler

Ombudsman sistemi ile Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti, 1965 Anayasası'nda (World Bank, 1998: 18) yer alan bir hüküm ile tanışmıştır (Aina, 2012: 10; Awopeju ve Oyewole, 2011: 61; Hong, 2011: 7; Hatchard, 1992: 216; Reif, 2004: 215). Ancak bu ülkede ombudsmanlık kurumunu kuran yasa, no. 25 1966 tarihli bir düzenlemedir (Hossain, 2012: 186; Finkel, 2013). Diğer yandan kurulan bu ombudsmanlık kurumu, Afrika kıtasında kurulan ilk ombudsman olmuştur (Mukoro, 2014: 7). Ayrıca Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti'nde ombudsmanlık kurumu, ulusal bir ombudsmanın özelliklerine sahip olarak (Weeks, 1978: 110) "Daimi Soruşturma Komisyonu (the Permanent Commission of Inquire)" adında kurulmuştur (Ruppel-Schlichting, 2013: 271; Gottehrer, 1998; Norton, 1973: 603; Oosting, 2001: 13). Yukarıda bahsi geçen no. 25. 1966 tarihli ombudsmanlık kurumunu kuran yasa, 1968 ve 1980 yıllarında yenilenmiştir (Gottehrer, 1998).

Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti'nde ombudsmanlık kurumunun mahkemeler ve ordu üzerinde bir denetim yetkisi yoktur (Weeks, 1978: 111; Ross, 1973: 291). Ayrıca ombudsmanlık kurumu, Devlet Başkanı ve Zanzibar Başyöneticisi üzerinde de bir denetim ve inceleme yetkisine sahip değildir (Baylan, 1978: 108). Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti'nde ombudsmanlık kurumunun asıl görevi, hükümet kurumları ve ajansları tarafından gücün kötüye kullanımını önlemektir (REPOA, 2006). Dolayısıyla ombudsman, kamu yetkisi kullanan görevlilerin rüşvet, adam kayırma, eziyet ve işkence gibi kötü uygulamalarının önlenmesi amacıyla kurulmuştur (Demir, 2002: 154). Ayrıca Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti'nde ombudsmanlık kurumu, bakanlar, parlamento üyeleri ve parti yetkililerini denetleyebilme yetkisine de sahiptir (Hagan, 1971: 29). Bu sayede de ombudsmanlık kurumunun görev ve faaliyet alanı kamu yetkisini kullanan görevleri içerisine almaktadır. Nitekim 1965 Anayasası ve 1966 tarihli yasal düzenlemeye bağlı olarak ombudsmanlık kurumunun görevi daha geniş olarak şu şekilde ifade edilebilmektedir (Baylan, 1978: 108-110):

“Birleşik Cumhuriyet hizmetinde bulunan herkesin, Parti'nin, mahalli idarelerin yasa ile kurulmuş organlarının, kamu kuruluşları ve kurullarını, keyfi karar veren ve tutuklama yapanların, kamu yetkisini ayrıcalık yapmak suretiyle kullananların, doğru olmayan biçimde karar verenlerin, konu ile ilgili olmayan görüşlerin etkisinde kalanların, gereksiz ve nedeni açıklanamayan gecikmelere meydan verenlerin ve açıkça kötü karar veren kişilerin soruşturmasını yapmaktadır.”

Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti'nde, ombudsmanlık kurumu görev, faaliyet ve işlemlerinde mümkün mertebe bağımsızdır (Baylan, 1978: 110). Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti'nde Komisyon üyeleri (ombudsmanlar), Devlet Başkan'ı tarafından atanmaktadır (Frank, 1972: 255; Demir, 2002: 154; Yeh, 2011: 635). Diğer yandan ombudsman, 2 yıllık bir süre ve yine 2 yıllık bir dönem için atanmaktadır ve kurum fonksiyonlarını kötüye kullanma ve yanlış davranışlarda bulunma gibi gerekçelerle başkan tarafından görevinden alınabilmektedir (Weeks, 1978: 110). Dolayısıyla ombudsmanın 2 dönemden daha fazla seçilme şansı bulunmamaktadır. Buna ek olarak ombudsmanın mutlaka avukat veya hukuk eğitimi almış olması da gerekmemektedir (Ross, 1973: 292).

Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti'nde, 2000 yılında yapılan bir anayasa değişikliği ve bu değişikliğe bağlı olarak 2001 yılında yürürlüğe giren yasal bir düzenleme sonrasında “Daimi Soruşturma Komisyonu (the Permanent Commission of Inquire)” yerini “İnsan Hakları ve İyi Yönetişim Komisyonu (Commission for Human Rights and Good Governance)”na bırakmıştır (Reif, 2004: 222-223; REPOA, 2006). Bu komisyona atanan görevliler de hem görev ve faaliyetlerinde bağımsız hem de yetkin ve nitelikli kişilerdir (Peter, 2014: 364). Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti'nin şu anki ombudsmanlık kurumu olan bu komisyon, adaletli bir toplum inşasına yöneliktir (Mallya, 2009: 6) ve oldukça geniş bir alanda yetkili ve görevlidir (EISA, 2009). Bu komisyonun ana görevi, kötü yönetim, yolsuzluk veya insan hakları ihlallerine karşı incelemeler ve denetlemeler yapmaktır. Bu bağlamda söz konusu alanlarda şikâyetler aldıktan sonra harekete geçmekte ya da kendi inisiyatifini ile inceleme ve denetlemeler yapmaktadır. Diğer yandan Komisyon'un vermiş olduğu kararlar tavsiye niteliğindedir (Peter, 2014: 366; Shivji, 2003: 4; Kiwale, 2009: 20).

3.2.2. Tanzanya Ombudsmanı'nın Uygulama Düzeyine İlişkin Bilgiler: İşlevsel Yönler³

Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti'nde ombudsmanlık kurumu, vatandaşlardan gelen şikâyetler sonrasında veya kendi inisiyatifini (resen) ile harekete geçmektedir (World Bank, 1998: 18). Ombudsmanlık kurumuna ulaşan şikâyetler, öncelikle Komisyon Başkanı (ombudsman) tarafından incelenmektedir ve şikâyet başvurusuna ilişkin hangi yol ve yöntemlerin izleneceği komisyon toplantılarında kararlaştırılmaktadır (Baylan, 1978: 110). Dolayısıyla bu toplantılarda kurumun eline ulaşan şikâyetlerin inceleme alanına girip girmediği, şikâyet başvuru şartlarının sağlanıp sağlanmadığı gibi hususlar değerlendirilmektedir. Daha sonrasında ilgili şikâyet konusu, ombudsmanlık kurumu tarafından kabul edilirse şikâyetin derinlemesine incelenmesine ve araştırılmasına geçilmekte, süreç sonlandığında da ilgili kamu yönetimi hatalı veya eksik bulunursa kendisine durumun düzeltilmesi için öneriler yapılmakta ve ilgili makamlar duruma göre uyarılmaktadır.

Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti'nde ombudsmanlık kurumu, Devlet Başkanı'nın gizli kalmasını istediği güvenlik ve dış politikayı ilgilendiren gizli belgeler hariç olmak üzere

³ Makalenin amaç ve kapsamı bağlamında Tanzanya Ombudsmanı'nın işlevsel yönlerinin açıklanmasında tıpkı yapısal-kurumsal yönler kısmında olduğu gibi “Daimi Soruşturma Komisyonu (the Permanent Commission of Inquire)”nın yetki ve görevleri üzerinde daha fazla durulmuştur.

tüm kamusal nitelikteki bilgi, belge ve bulgulara erişebilme hakkına sahiptir (Weeks, 1978: 111). Diğer yandan ombudsmanlık kurumu, kamu görevlilerinin haksız bir eylem ve davranışı karşısında doğrudan cezai ya da disiplin soruşturması açma yetkisine sahip değildir. Ancak ilgili aksaklığı veya eksikliği yetkili makamlara bildirebilmektedir (Baylan, 1978: 109).

Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti'nde ombudsmanlık kurumu, Ulusal Meclis'ten önce Devlet Başkanı'na bir yıllık rapor sunmaktadır (Weeks, 1978: 111). Bu raporunda ombudsmanlık kurumu, Başkan'a yıl içerisinde yapmış olduğu eylem ve faaliyetlerine yönelik olarak sonuçları sunmakta ve tavsiyeler vermektedir (Ross, 1973: 291). Dolayısıyla ombudsmanlık kurumunun tavsiyeleri üzerine harekete geçme yetkisi öncelikle Başkan'a bağlıdır (Yeh, 2011: 635). Nitekim bu Komisyon veya ombudsman, başkanlık sistemine uygun bir biçimde bu sistemin bir kolu olarak tasarlanmıştır (Carver ve Hunt, 2000: 744). Bu bağlamda ombudsmanlık kurumunun eylem, faaliyet ve tavsiyeleri üzerinde işlem tesis etme ve yetkili organlarla iletişime geçme görevi öncelikle Devlet Başkanı'na aittir.

Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti'nde ombudsmanlık kurumu, bir parlamenter gözetim fonksiyonu işlevi de görmektedir (Lawson ve Rakner, 2005: 10-11) ve ülkede yüksek bir kamusal güven aracıdır (Sanaga, 2007: 70). Ayrıca ombudsmanlık kurumu, basına yıllık raporları sayesinde önemli bir kaynak sunmaktadır ve Komisyon'un fonksiyon ve işlevlerinin açıklanması için Devlet Başkan'ı tarafından kamusal toplantılar yapılmaktadır (Weeks, 1978: 111).

Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti'nde ombudsmanlık kurumu, bir mahkeme değildir. Dolayısıyla bu kurum, sadece öneri ve tavsiye kararları verebilmektedir. Diğer yandan Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti'nde ombudsmanlık kurumu, Başkan'a olan yakınlığı ve ilişkileri gibi özellikleri sonrasında yürütmeye bağlı bir kurum özelliği taşısa da sunmuş olduğu yıllık raporlar, medya ve kamuoyu ile ilişkileri bu kurumun denetim ve inceleme kapasitesini artırmaktadır. Nitekim Başkan'ın uygun görmesi durumunda yıllık raporlar Parlamento'ya da sunulmakta ve Parlamento'da kamu yönetiminin aksayan yönlerinin gözlenmesi ve sorun alanlarına yönelik çözüm bulunması sağlanmaktadır. Yine kamuoyuna verilen demeçler ve bilgiler sayesinde de durumun basın ve halk tarafından izlenmesi sağlanmaktadır. Bu durum ise Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti'nde ombudsmanlık kurumunun hem siyasi, hem idari hem de kamuoyu denetimine katkıları olduğunu göstermektedir. Sonuçta da ombudsmanlık kurumunun etkinlik ve verimlilik düzeyi artmaktadır.

Tanzanya'da ombudsmanlık kurumu, insan haklarının durumu konusunda inceleme raporları, izleme ve araştırmaları ile çizdiği çerçeve sayesinde önemli bir kaynak sağlamaktadır (CHRAGG, 2011: 1). Tanzanya'da ombudsmanlık kurumunun geçmiş dönemde vermiş olduğu bir karara bakılarak etkinlik ve verimlilik düzeyi hakkında çıkarımlar yapılabilir. Bu bağlamda ombudsmanın (Commission for Human Rights and Good Governance-İnsan Hakları ve İyi Yönetişim Komisyonu) 2006 yılında kişilerden ve kurumlardan kabul ettiği şikâyet sayısı, 14.487 olarak gerçekleşmiş ve bu şikâyetlerden 8.627'si ile ilgili olarak hükümete ve kamu yönetimi örgütlerine ombudsmanlık kurumu tarafından tavsiyeler yapılmıştır. Diğer yandan bu şikâyetlerin %1.8'i ombudsmanlık kurumunun yapmış olduğu sınıflamaya göre insan hakları ihlalleri ve hükümetin kötü yönetim uygulamaları ile ilgilidir. Yine 2006 yılında yayınlanan ombudsmanlık kurumunun yıllık raporunda, hapisane şartlarının düzeltilmesi ve hükümetin kötü yönetim uygulamaları karşısında iyileştirilmesine dair öneriler yapılmıştır (EİSA, 2009). 2009 yılı yıllık raporunda Tanzanya'da ombudsmanlık kurumu tarafından 67 hapisanenin bizzat üyeler tarafından ziyaret edildiği ve mahkûmların yemek, barınma ve giysilerinin

durumlarının teftişinden söz edilmektedir. Yine aynı raporda kurumun ayda ortalama 100 veya 200 arasında şikâyet aldığından bahsedilmektedir (U.S. Department of State, 2011). Diğer yandan 2013 yılında Tanzanya’da ombudsmanlık kurumu tarafından, ziyaretler, e-mail ve telefon aracılığı ile kuruma ulaşmakta güçlük çeken dezavantajlı konumdaki kadınlar, çocuklar ve yaşlılar için verilen hizmeti kolaylaştırmak ve insan hakları ihlallerini ortadan büyük oranda kaldırmak için “SMS” uygulaması başlatılmıştır (CHRAGG, 2014). Bunlara ek olarak ombudsmanlık kurumunun insanların HIV/AIDS virüsüne karşı durumları göz önüne alınarak insan haklarının izlenmesinde ve geliştirilmesinde özel bir programı da bulunmaktadır (TGPSH, 2008: 9).

4. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Tanzanya Birleşik Cumhuriyet’inde ulusal düzeyde kurulmuş bir ombudsmanlık kurumu bulunmaktadır ve bu kurum vatandaşlardan gelen şikâyetler sonrasında ve kendi kararı ile kamu yönetimleri üzerinde inceleme, araştırma ve denetlemeler gerçekleştirmektedir. Ancak bu kurumun kesin hüküm ve karar verme yetkisi bulunmamaktadır.

Tanzanya Birleşik Cumhuriyet’inde ombudsmanlık kurumu, bir Devlet Başkanı’nın başında bulunduğu yürütme organı tarafından atanmaktadır. Bu durum ise kurumu, yürütme organına yaklaştırmaktadır. Ancak kurumun Parlamento ve medya ile de ilişkileri bulunmaktadır. Bu çok yönlü ilişki kapasitesi, kurumun etkinlik ve verimlilik kapasitesini artırmaktadır.

Sonuç olarak Tanzanya Birleşik Cumhuriyet’inde ombudsmanlık kurumu, ülkede hâkim konumda yer alan tek parti iktidarına dayalı başkanlık rejiminin yetkilerinin ve görevlerinin bir kısmının farklı devlet organları arasında karşılıklı paylaşımını ve iletişimini sağlayan önemli bir yapılanma olarak değerlendirilebilmektedir. Nitekim ombudsmanlık kurumunun kamu yönetimi, Parlamento, kamuoyu ve Devlet Başkanı arasında oluşturmuş olduğu karşılıklı sinerji veya enerji ülkede demokrasinin yeşermesine, hukuk devletinin gelişimine ve insan haklarının önem kazanmasına yararlar ve katkılar sunmaktadır. Dolayısıyla ülke için çok önemli bir yeri vardır.

KAYNAKÇA

- AINA, K. (2012). “The Relevance of Public Complaints Commission to Nigeria’s Democratic Development”, *International Journal of Advanced Legal Studies and Governance*, 3(3): 1-14.
- AVŞAR, B. Z. (2007). *Ombudsman: İyi Yönetilen Türkiye İçin Kamu Hakemi*, Asil Yayın Dağıtım, Ankara.
- AWOPEJU, A. ve OYEWOLE A. (2011). “An Assessment of the Cases of Ombudsman (PCC) as a Tool of Accountability in Ondo State, Nigeria”, *Journal of Sustainable Development in Africa*, 13(4): 61-71.
- BAYLAN, Ö. (1978). *Vatandaşın Devlet Yönetimi Karşısındaki Şikâyetleri ve Türkiye İçin İsveç Ombudsman Formülü*, T.C. İçişleri Bakanlığı Tetkik Kurulu Başkanlığı Yayınları No: 12, Gaye Matbaası, Ankara.
- BERNARD, F. (1972). “The Tanzanian Permanent Commission of Inquiry-The Ombudsman”, *The Denver journal of International Law and Policy*, 2(2): 255-286.
- BRYNARD, D. J. (2000). “South African Public Protector (Ombudsman) Institution”, (Ed.) GREGORY, R. ve GIDDINGS, P., *Righting Wrongs: The Ombudsman in Six*

- Continents, International Institute of Administrative Sciences (IIAS), IOS Press, Amsterdam: 1299-314.
- BÜYÜKAVCI, M. (2008). “Ombudsmanlık Kurumu”, Ankara Barosu Dergisi, 4: 10-13.
- CARVER, R. ve HUNT, P. (2000). “National Human Rights Institutions in Africa”, (Ed.) HOSSAIN, K. vd., Human Rights Commissions and Ombudsman Offices: National Experiences throughout the World, Kluwer Law International, Martinus Nijhoff Publishers, Great Britain: 733-781.
- COMMISSION FOR HUMAN RIGHTS AND GOOD GOVERNANCE (CHRAGG). (2011). Review of the United Republic of Tanzania, Individual Report of the Tanzania National Human Rights Institution Submission to the Human Rights Council Universal Periodic Review Mechanism, Upr 12th Session, March 2011, <http://lib.ohchr.org/hrbodies/upr/documents/session12/tz/chraggcommissionhumanrightsgoodgovernance-eng.pdf>, 20.10.2014.
- COMMISSION FOR HUMAN RIGHTS AND GOOD GOVERNANCE (CHRAGG). (2014). Tanzania: Lodging and Reporting Human Rights Violations through SMS, <http://www.theioi.org/news/tanzania-lodging-and-reporting-human-rights-violations-through-sms>, 21.10.2014.
- DEMİR, G. (2002). Ombudsman Aranıyor, Ahi Kültürünü Araştırma Yayınları, Sade Ofset Matbaası, İstanbul.
- EİSA, (2009). “Tanzania: Commission for Human Rights and Good Governance”, Electoral Institute for Sustainable Democracy in Africa, December 2009, <http://www.content.eisa.org.za/old-page/tanzania-commission-human-rights-and-good-governance>, 10.10.2014.
- EMBASSY OF THE UNITED REPUBLIC OF TANZANIA, (2014). “Government and Politics”, http://tanzaniaembassy-us.org/?page_id=104, 01.10.2014.
- EREN, H. (2000). “Ombudsman Kurumu”, Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi, IV(1): 79-96.
- ERHÜRMAN, T. (1995). Dünyada ve KKTC’de Ombudsman, Işık Kitabevi Yayınları, Lefkoşa.
- EROĞLU, H. (1978). İdare Hukuku, Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayını, Kalite Matbaası, Ankara.
- ERYILMAZ, B. ve ŞEN, M. L. (1994). 2000’li Yıllara Doğru Türkiye’de Yerel Yönetimler, MÜSİAD Araştırma Raporları: 5, MÜSİAD Yayınları, Anadolu Matbaacılık, İstanbul.
- FENDOĞLU, H. T. (2011). Kamu Denetçiliği (Ombudsmanlık), Yetkin Yayınları, Ankara.
- FINKEL, E. (2013). “Defending Rights, Promoting Democracy: The Institution of Ombudsman in Poland, Russia and Bulgaria”, Helmut Kohl Institute for European Studies, Konrad-Adenauer-Stiftung, European Forum at the Hebrew University, 2006, <http://www.ef.huji.ac.il/publications/finkel.pdf>, 02.02.2013.
- GOTTEHRER, M. (1998). “Ombudsman Legislative Resource Document”, Occasional Paper #65 March 1998, http://www.theioi.org/downloads/e1o60/IOI%20Canada_Occasional%20paper%2065_Dean%20Gottelhrer_Ombudsman%20Legislative%20Resource%20Document_1998.pdf, 03.09.2014.

- HAGAN, J. (1971). "Whatever Happened to Ghana's Ombudsman?", *Transition*, 40: 28-32.
- HATCHARD, J. (1991). "The Ombudsman in Africa Revisited", *The International and Comparative Law Quarterly*, 40(4): 937-948.
- HATCHARD, J. (1992). "Developing Governmental Accountability: The Role of the Ombudsman", *Third World Legal Studies*, 11: 215-230.
- HONG, S. P. (2011). "A Comparative Study on Ombudsman Institutions in Asian Region", *Anti-Corruption & Civil Rights Commission, Korea, Republic*, 2011, www.acrc.go.kr/eng/file/file.do?command=downFile&encodedKey..., 08.07.2014.
- HOSSAIN, M. I. (2012). "Towards an Evaluation of Ombudsman in Bangladesh", *Bangladesh Research Foundation Journal*, 1(1): 183-188.
- İTO, (2007). *Tanzanya Ülke Raporu*, İstanbul Ticaret Odası, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Şubesi, İstanbul.
- KIWALE, C. (2009). "Strengthening Public Accountability and Governance in Controlling Corruption in Tanzania: the Role of the Ethics Secretariat", (Ed.) TINDIFA, S., *Public Accountability and Good Governance in East Africa*, Fountain Publishers, Kampala: 19-23.
- KTO, (2008). *Birleşik Tanzanya Cumhuriyeti Ülke Raporu*, Konya Ticaret Odası, Etüd-Araştırma Servisi, Şubat, Konya.
- KÖSE H. Ö. (1999). "Denetim ve Demokrasi", *Sayıştay Dergisi*, 33: 62-85.
- LAWSON, A. ve RAKNER, L. (2005). "Understanding Patterns of Accountability in Tanzania", *Final Synthesis Report*, August 2005, Oxford Policy Management, <http://gsdrc.org/docs/open/DOC98.pdf>, 07.03.2014.
- MALLYA, E. T. (2009). "Promoting the Effectiveness of Democracy Protection Institutions in Southern Africa: Tanzania's Commission for Human Rights and Good Governance", *EISA Research Report no. 40*, Johannesburg, <http://www.content.eisa.org.za/pdf/rr40.pdf>, 08.09.2014.
- MUKORO, A. (2014). "The Ombudsman Phenomenon in African States Public Services", <http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/AAPAM/UNPAN029881.pdf>, 10.03.2014.
- NORTON, P. M. (1973). "The Tanzanian Ombudsman", *International and Comparative Law Quarterly*, 22(04): 603-631.
- PETER, C. M. (2014). "Human Rights Commissions in Africa-Lessons and challenges", http://www.kas.de/upload/auslandshomepages/namibia/Human_Rights_in_Africa/11_Peter.pdf, 05.07.2014.
- REIF, L. C. (2004). *The Ombudsman, Good Governance and the International Human Rights Systems*, Martinus Nijhoff Publishers, Netherlands.
- REPOA, (2006). "Combating Corruption in Tanzania: Perception and Experience", *Afrobarometer Briefing Paper April 2006*, <http://www.afrobarometer.org/publications/afrobarometer-briefing-papers/item/223-combating-corruption-in-tanzania-perception-and-experience>, 12.10.2014.
- ROSS, S. D. (1973). "A Comparative Study of the Legal Profession in East Africa", *Journal of African Law*, 17(3): 279-299.

- RUPPEL-SCHLICHTING, K. G. (2013). "The Independence of the Ombudsman in Namibia", http://www.kas.de/upload/auslandshomepages/namibia/Independence_Judiciary/ruppel-schlichting.pdf, 12.10.2013.
- SANAGA, S. P. (2007). "The Role of Poor Governance in the Tanzanite-Al Qaeda Link Controversy, and Policy Options for Tanzania Enabling it to Escape from 'Curses' in the Mining Industry", International Policy Fellowship Program, December, Budapest, file:///C:/Users/kemal%20%A7elik/Desktop/sebastian.sanga.pdf, 03.08.2014.
- SHIYJI, I. G. (2003). "Good Governance, Bad Governance and the Quest for Democracy in Africa: An Alternative Perspective", Working Paper 04.8, 3-5 October 2003 http://www.researchgate.net/publication/228853900_Good_Governance_Bad_Governance_and_the_Quest_for_Democracy_in_Africa_An_Alternative_Perspective, 10.10.2014.
- TAYŞI, İ. (1997). "Ombudsman Kurumu ve Ülkemizde Uygulanabilirliği", Sayıştay Dergisi, 25: 106-123.
- T.C. DIŞ TİCARET MÜSTEŞARLIĞI, (2005). Tanzania Birleşik Cumhuriyeti Ülke Profili, T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı Anlaşmalar Genel Müdürlüğü Afrika Ülkeleri Dairesi, Ankara.
- TGPSH (2014). Strengthening a Human Rights-based Approach in the Tanzanian-German Programme to Support Health, October 2008, http://www.institut-fuer-menschenrechte.de/uploads/tx_commerce/mission_report_strengthening_hrbased_approach_in_tanzanian-german_health_programme.pdf, 21.10.2014.
- OOSTING, M. (2001). "Protecting the Integrity and Independence of the Ombudsman Institution: the Global Perspective", (Ed.) REIF, L. C., The International Ombudsman Yearbook, The International Ombudsman Institute, Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, The Netherlands: 1-23.
- ÖZDEN, K. (2010). Ombudsman: Türkiye'deki Tartışmalar, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- UNITED REPUBLIC OF TANZANIA, (2014). "Government Portal", <http://www.tanzania.go.tz/home/pages/10>, 02.10.2014.
- U.S. DEPARTMENT OF STATE (2011). 2010 Human Rights Report: Tanzania, 2010 Country Reports on Human Rights Practices Report April 8, 2011, <http://www.state.gov/j/drl/rls/hrrpt/2010/af/154373.htm>, 21.10.2014.
- WEEKS, K. M. (1978). Ombudsmen Around the World: A Comparative Chart, Institute of Governmental Studies, California.
- WORLD BANK (1998). "Tanzania Support to the Government of Tanzania's Anti-Corruption Program", Poverty Reduction and Social Development Unit Africa Region, October 1998, <http://www1.worldbank.org/publicsector/anticorrupt/TanzaniaGCA.pdf>, 02.08.2014.
- YEH, S. S. (2011). "Ending Corruption in Africa through United Nations Inspections", International Affairs, 87(3): 629-650.
- YILDIZ, N. (1998). Türkiye'de Belediyelerin Dış Yönetmelik Denetimi, T.C. İçişleri Bakanlığı Mahalli İdareler Kontrolörleri Derneği Yayını, No: 4, Ankara.